

Hamit Fişek: Gerçek Anlamda bir Bilim İnsanı*

**Bu yazı Yılmaz Esmer'in sarkac.org'da yayınlanan anı yazısından Hamit Fişek'in bilime katkılarıyla ilgili kısımlar alınarak derlenmiştir.*

Hamit Fişek elektrik mühendisliği diplomasından sonra Stanford Üniversitesinde bilgisayar bilimleri ve sosyolojide iki master ardından yine Stanford'da sosyoloji doktorasını tamamlayıp 1970 yılında Türkiye'ye, Hacettepe Üniversitesine döndü.

Hâlâ büyük ölçüde öyledir ama, o tarihlerde Türkiye'de, sosyoloji ve siyaset bilimi ile istatistik, nicel yöntemler, veri analizi yanyana düşünülemeyen kavramlardı. Sosyolog, tarih okur, “büyük sosyolog”ların kuramlarını öğrenir, bunları yeniden yorumlar, kuramları kendi anlayışına göre belki içinde bulunduğu topluma uyarlardı. Siyaset bilimci ise esas olarak anayasalar, siyasal yapılar, kurumlar, kurallar üzerine odaklanırdı. Dönemin bu disiplinlerdeki yayınları arasında, basit bir korelasyon, regresyon analizi kullanan çalışmaları bile parmakla sayabilirdiniz.

Kendini böyle bir ortamda bulan Hamit Fişek, kıdemli-kıdemsiz, genç-yaşlı herkesin önünde yepyeni ufuklar açıyordu. Herşeyden önce, pek çok sosyal bilimciyi veri analizi ile tanıştırdı. Elektrik mühendisi olduğu için bilgisayarlılarla aynı dili konuşuyordu. Derin matematik ve istatistik bilgisiyle, ekonometricilerin ve istatistikçilerin yakınındaydı. Ve tabii çok da üst düzey bir sosyolog olduğu için tarihsel sosyologlar arasında bile son derece rahattı. Bu az bulunur çok yönlülüğe bir de olağanüstü zekâsını katın.

Bir asistan grubu olarak seminerlerine katıldığımız, derslerini takip ettiğimiz Hamit Fişek, sosyal bilim camiasına ikinci ve önemli bir pencere daha açtı: küçük gruplar sosyolojisi. Konuşmalarında “sosyoloji laboratuvarları”ndan bahsediyordu. Bugün sosyolojide de, siyaset biliminde de, ekonomide de deneysel çalışmalar hayli yaygın olduğu için –hattâ ekonomide sık sık Nobel'le ödüllendirildiği için- inanması güç gelebilir ama, yarım asır öncesinin Ankara'sında, bu disiplinlerde “laboratuvar deneyi” düşünülmesi bile tuhaf karşılanan bir kavramdı. Morris Zelditch'in “Can you really study an army in the laboratory?” başlıklı makalesi (A. Etzioni, ed., *Complex Organizations*, 2nd ed. NY: Holt, Rinehart, Winston) yayınlanalı henüz bir yıl olmuştu ve bundan doğal olarak hiçbirimizin haberi yoktu. Hamit Fişek'ten duyduk ve itiraf etmeliyim ki, pek de bir kuşkuyla yaklaştık.

Hamit Fişek gerçekten Türk sosyal biliminde çığır açanlardandır. Hem araştırma yöntemi olarak, hem çalışma alanı olarak alanımıza katkısı çok büyüktür.

Bu noktaya kadar Türk sosyal biliminde ve bilimcilerine katkılarından söz ettiğimiz Hamit Fişek, Türkiye sınırlarını çok aşan, evrensel bir bilim insanıdır. Önce doktora hocası ve sonra da yakın çalışma arkadaşı olan Joseph Berger'la birlikte geliştirdikleri “expectation states” kuramı, sosyoloji ve sosyal psikolojinin temel kuramlarından biri olarak kabul görmüş, bu kurama ve onun sınanmasına ilişkin yayınlar sayısız atıf almıştır ve almaya devam etmektedir. Kuram, orijinal olarak, bireylerin çeşitli statü özelliklerinin (status characteristics) küçük gruplarda bir hiyerarşik yapı oluşmasını nasıl belirlediğini gösteriyordu. Örneğin, cinsiyet, ırk, renk, yaş gibi özellikler, gruba verilen alâkasız görevlerde/ödevlerde bile bir liyakat (yeterlilik, kompetans) hiyerarşisi oluşturuyordu. Öyle ki, gruptaki güç ve prestij dağılımı buna göre belirleniyor ve

genel kabule göre yüksek sayılan statü özelliklerine sahip olanlar, statüleriyle tamamen ilgisiz bir görev verildiğinde bile en çok konuşanlar (en çok söz hakkında sahip olanlar) oluyordu.

Bu kuramın önemli bir özelliği de, tam bir formel ve matematiksel yapıya sahip olmasıydı. Nitekim, Fişek ve Berger, daha sonra aralarına bir matematikçi olan Robert Norman'ı da katarak kuramlarını geliştirmişler ve modellemişlerdir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, önceleri küçük gruplarda sınanan bu kuramın, daha sonraları çok daha yaygın bir uygulama alanına sahip olduğu ve makro sosyoloji için de çok değerli olduğu anlaşıldı. Nitekim, toplumsal eşitsizliklerin açıklanmasında da bu kuramdan yararlanılabileceği gösterildi.

Hamit Fişek'in sosyal bilimlerde matematiksel modelleme ve toplumsal dağıtım/bölüşüm adaleti konularındaki çalışmaları da uluslararası ilgi ve övgüye mazhar oldu.

Hamit Fişek çok doğal olarak, 1993'te kurulan Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)'nin de kurucu üyeleri arasındaydı ve kuruluşun Konsey üyesi olarak da görev almıştı. 2011 yılında çıkarılan bir kanun hükmünde kararname ile TÜBA siyasi müdahalelere tâbi bir hâle getirilince, Hamit Fişek de TÜBA'dan istifa etmekte tereddüt etmemişti.

Ne yazık ki onu hayli erken kaybettik.

Yılmaz Esmer